

Демедюк Тетяна Сергіївна,

доцент кафедри оперативно-розшукової
діяльності Національної академії внутрішніх
справ, кандидат юридичних наук

КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗЛОЧИНІВ, УЧИНЕНИХ ІЗ МОТИВІВ РАСОВОЇ, НАЦІОНАЛЬНОЇ ЧИ РЕЛІГІЙНОЇ НЕТЕРПИМОСТІ

Криміналістична характеристика є важливим елементом розслідування будь-якого злочину. Вона дозволяє виокремити обставини, що підлягають доказуванню, виділити типові слідчі ситуації, висунути версії, встановити мотив злочину.

До основних елементів криміналістичної характеристики злочинів, вчинених на ґрунті расової, національної чи релігійної нетерпимості, відносять суб'єкта посягання, його психічну та фізичну діяльність, яка включає в себе спосіб, знаряддя, час і місце вчинення злочину; особливості особистості потерпілого. Практичного значення характеристика та описання способу вчинення злочину набуває лише у випадку розгляду способу дій злочинців у сукупності та взаємозв'язку з такими елементами криміналістичної характеристики як типові сліди вчинення злочину, характеристика особи потерпілого та злочинця.

Злочини з мотивів нетерпимості можуть вчинятися особами обох статей, різного віку та соціального стану. Проте, у переважній більшості випадків, злочини вчиняються неповнолітніми або молоддю. Вік осіб, яких було притягнуто до відповідальності в Україні, від 16 до 29 років. Переважно – чоловіки. В Україні лише одну жінку було притягнуто до відповідальності за злочини на ґрунті нетерпимості [1].

Більшість злочинців навчалися в школах, інших навчальних закладах. Доволі низький відсоток (біля 10 %) осіб з вищою освітою. Стільки ж осіб не навчалися і не працювали, не мали постійного джерела прибутку [1].

Розглядаючи психологічну характеристику особистості злочинця, необхідно відмітити, що він агресивний, фанатичний, злий на оточуючий світ, схильний до конфліктів, ідеологічно підкований. Злочинців відрізняє соціальна непристосованість, загальна незадоволеність своїм положенням у суспільстві. У них виражена імпульсивність, що виявляється у зниженому самоконтролі своєї поведінки, необдуманих учинках. Такі люди часто входять до екстремістської організації або є її потенційними членами. Стосовно представників іншої раси або національності мають стійке

переконання, що вони є злом, нелюдськими істотами або тваринами [2].

Злочини на ґрунті ненависті вчиняються систематично, з поступовим збільшенням небезпеки злочинних дій. Спочатку злочинці задовольняються усними або письмовими закликами, які викликають національну чи расову ворожнечу. Після цього переходять до погроз певним особам, потім – до знищення їх майна, завдання тілесних ушкоджень, посягання на життя [4].

Основним елементом, який відрізняє злочини, вчинені на ґрунті нетерпимості від інших злочинів проти життя і здоров'я особи та є підставою їх об'єднання до однієї групи, є наявність відповідного мотиву. Мотив вчинення злочину даного виду необхідно розглядати як основний елемент криміналістичної характеристики. Він дозволяє зрозуміти причини злочинної поведінки, визначити напрямки доказування.

Під мотивом вчинення злочину на ґрунті нетерпимості слід розуміти зумовлені певними потребами внутрішні спонукання особи, що виражають прагнення показати свою перевагу і неповноцінність потерпілого через його приналежність до іншої раси, нації, віросповідання, виразити своє ненависне ставлення, принизити його гідність [5].

Доказування мотиву здійснюється шляхом опитування друзів, колег, сусідів підозрюваного, проведення обшуків в його помешканні, одержання інформації від Інтернет-провайдерів, негласне спостереження за ним з метою встановлення зв'язків з відповідними угрупованнями. Інформацію щодо мотиву можна одержати і в ході огляду місця події та з висновків експертів. В якості непрямих доказів мотиву нетерпимості можуть використовуватися такі факти, як відсутність провокації з боку потерпілого, попередніх конфліктів та неприязних стосунків з підозрюваним, наявність коментарів, які принижують честь та гідність. Певну інформацію щодо мотиву можна одержати також з публікацій на Інтернет-сайтах радикальних організацій, які проводили відповідні акції або члени яких вчинили відповідний напад.

Джерелами фактичних даних можуть бути показання свідків; журнали, книжки, які читає підозрюваний; Інтернет-сайти, які відвідує; наявність татуювань, притаманних скінхедівській субкультури або націоналістичним організаціям. Про настрої підозрюваного можуть свідчити здійснення написів або зображень нацистського чи расистського характеру в громадських місцях перед або після нападу.

Знаряддя, яке використовується при вчиненні насильницьких злочинів на ґрунті нетерпимості включає предмети, які спеціально пристосовані для спричинення тілесних ушкоджень: зброя – вогнепальна, травматична, холодна, вибухові пристрої і механізми; побутові предмети – ножі, сокири, мотузки, шнури тощо; транспортні засоби, тощо.

Знаряддям вчинення злочинів на ґрунті нетерпимості, які не пов'язані із застосуванням насильства, виступають як правило друковані видання: листівки, газети, журнали, брошури, плакати тощо; інші предмети, які використовуються для виготовлення друкованої продукції, а також для виготовлення надписів та малюнків на стінах будівель та інших об'єктах; типографське обладнання; фарби, балончики з барвниками; пензлі, інші предмети, що застосовуються для виготовлення надписів та малюнків.

Слідами злочину, що свідчать про мотив нетерпимості є: висловлювання расистського чи іншого змісту, що відображають ненависть; наявність надписів, малюнків, які принижують національні, релігійні або інші почуття. Сліди залишаються як на місці злочину та на потерпілих і злочинцях, так і в пам'яті потерпілих, свідків, очевидців тощо. Виходячи з демонстративного характеру злочину, його учасники матеріальні сліди не приховують. Навпаки, після вчинення злочину такі особи відкрито заявляють, що зробили свій внесок у діяльність групи, довели свою відданість і тепер вважаються повноправними її членами [3].

Висловлювання расистського змісту можуть бути здійснені усно або письмово. Спосіб висловлювання залежить від того, чи вчиняє особа такі дії одноособово чи в складі групи. Якщо злочин скоєно одинаком, то його націоналістичні або расистські ідеї знайдуть вираження як в усних висловлюваннях, так і в записках, плакатах. Коли діє організована група, відповідна діяльність буде носити дещо інший характер. Злочинці, для того щоб ідеї, які ними спонукають, довести до широких мас, використовують різні друковані видання: листівки, газети, журнали, брошури, а також плакати та надписи в стилі графіті. Необхідність публічного розголошення такого роду ідей може бути обумовлена різними факторами. Перш за все, це прагнення повернути на свій бік як можна більше людей, в тому числі й безпосередньо для участі в скоєнні запланованих злочинів, а також бажання надати своїм злочинним діям видимість захисту Батьківщини, боротьби за рівноправність того чи іншого народу [5].

У випадку публікації відповідних матеріалів сліди будуть відображатися в тексті висловлення; матеріалі (предметі), на який його

нанесено; способу друку, тощо. Якщо виготовлено рукописний текст, в ньому будуть відображені особливості написання та почерку, використаного письмового знаряддя, барвника. При виготовленні друкованого тексту в ньому відобразяться особливості процесу друку і тих пристосувань, тієї техніки, які були використані. У подальшому такі матеріали стають об'єктами експертизи технічного дослідження документів, почеркознавчої експертизи. У випадку нанесення текстів, слів, символів, інших зображень на парканах та стінах будівель, важливим є проведення експертизи лаків, фарб та матеріалів; можливе проведення почеркознавчої експертизи.

Складовими способу вчинення злочинів розглянутої категорії є також спосіб виготовлення друкованих видань, спосіб їх доставки до того чи іншого місця, розповсюдження серед населення. Друковані видання, які цікавлять слідство, можуть тиражуватися цілком легально: бути зареєстрованими та видаватися у встановленому законом порядку [3].

У випадку публікації у ЗМІ, сліди залишаються в матеріалах редакції, свідками можуть виступати журналісти, які спілкувалися з підозрюваним чи брали у нього інтерв'ю, рукописи, які передавалися автором до редакції, угоди, договори, контракти, якщо такі уклалися між редакцією та автором.

Таким чином, криміналістична характеристика злочинів, вчинених з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості – це сукупність узагальненої інформації щодо типових способів вчинення злочинів та притаманних їм слідів, знаряддя, часу, місця та обстановки злочинів, характеристики особи злочинця та особливостей його мотивації, яка використовується для визначення кола обставин, що підлягають доказуванню, формування, висунення і перевірки обґрунтованих версій та визначення основних напрямків розслідування задля забезпечення швидкого, повного, всебічного та об'єктивного розкриття злочинів.

Список використаних джерел

1. Буткевич М. Расизм і ксенофобія в Україні: роль правоохоронних органів у подоланні негативних наслідків. URL: <http://noborders.org.ua/sferydijalnosti/ksenofobiya/antysemytyzm-kseno>.

2. Лихачев В. Насилие на почве ненависти в Украине в 2008 г.: результаты мониторинга. URL: <http://forumn.kiev.ua/2009-02-81/81-06.html>.

3. Розслідування злочинів, вчинених на ґрунті нетерпимості: навч.-практ. посіб. / колектив авт. : Дрьоміна-Волок Н. В., Канюс В. М. та ін. Київ, 2012. 167 с.

4. Злочини на ґрунті ненависті: новий кримінальний феномен світового суспільства : наук.-практ. вид. / за заг. ред. Дж. Перліна; упор. О. А. Мартиненко та Ю. Л. Белоусов. Львів : Астролябія, 2010. 524 с.

5. Методика расследования преступлений, совершаемых на почве национальной или расовой вражды или ненависти / А. Я. Винников, Н. М. Гиренко, О. Н. Коршунова, А. В. Леухин, Е. Б. Серова ; под общ. ред. О. Н. Коршуновой. СПб., 2002. 92 с.